

ВІДГУК

офіційного опонента

про дисертацію Сяо Ваньніна

"Метафоричні номінації у тлумачних словниках російської мови межі ХХ-ХХІ століть (кількісні та статистичні характеристики)" (російською мовою),

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.21 - структурна, прикладна та математична лінгвістика.

Київ, 2018. 278 с.

За останнє десятиріччя завдяки бурхливому розвитку новітніх комп'ютерних технологій мовознавці отримали нові, небачені до цього технічні можливості для дослідження мовних явищ і процесів, що ще в ХХ столітті не були доступними через великі часові та матеріальні затрати. У виваженому поєднанні з математичними методами (В.І. Перебийніс, В.В. Левицький та інші) це дозволяє лінгвістичній науці оперативно здобувати нові валідні дані про мовну систему і визначати тенденції та закономірності її розвитку, зокрема щодо такого універсального лінгвального явища як метафорична номінація. Наразі існує потреба у квантитативно-системному описі метафоричної номінації задля встановлення її продуктивності та напрямів метафоричного мислення носіїв будь-якого мовного середовища, зокрема російськомовного.

З огляду на сказане вище, зазначаємо *актуальність і своєчасність* кандидатської дисертації пана Сяо Ваньніна, *мета* якої полягає у представленні кількісних і статистичних характеристик метафоричних номінацій, зафіксованих у тлумачних словниках російської мови межі ХХ-ХХІ ст., та виявленні основних тенденцій і закономірностей сучасної узуальної метафоризації в російській мові.

Об'єктом дослідження дисертант обрав метафоричні номінації у тлумачних словниках російської мови межі ХХ-ХХІ століть, а *предметом* дослідження є їхні квантитативні та статистичні характеристики за лексико-граматичною належністю та денотативно-поняттєвою віднесеністю.

Фактичний матеріал дисертації становлять 2785 метафоричних номінацій, відібраних із двох сучасних тлумачних словників ("Толковый словарь русского языка" С.І. Ожегова та Н.Ю. Шведової (1997-2006) і "Русский толковый словарь" В.В. Лопатіна та Л.Є. Лопатіної (1994, 1998)) шляхом суцільної вибірки, що є цілком репрезентативним.

Науковою новизною дисертації п. Сяо Ваньніна є, без сумніву, розробка нового квантитативно-системного підходу до вивчення мовної метафори, який уможлиблює виявити і об'єктивно представити закономірності метафоричної номінації у сучасній російській мові; встановлення кількісних показників для виокремлених груп метафоричних номінацій за лексико-граматичною належністю (субстантивні, ад'єктивні, дієслівні, адвербіальні) та за денотативно-поняттєвою віднесеністю (антропоморфні, соціоморфні, зооморфні, фітоморфні, абіотичні, артефактні, хрономорфні); визначення їх частотності за лексико-граматичною належністю і денотативно-поняттєвою віднесеністю із подальшим поділом на високо-, середньо- та низькочастотні метафори. Застосований комплексний підхід допоміг п. Сяо Ваньніну отримати об'єктивні результати для сучасної лінгвостатистики. Крім того, результати роботи мають *практичну цінність*, яка полягає в можливості їх використання у лексикографічній практиці, а також у таких мовознавчих курсах як «Основи математичної лінгвістики», «Сучасна російська літературна мова (Лексикографія)», «Загальне мовознавство».

Обраний дисертантом шлях до реалізації поставленої мети вважаємо логічно послідовним і виваженим. У роботі поставлено й успішно вирішено низку вагомих наукових завдань, передусім, систематизовано теоретичні положення з узуальної метафорики та її лексикографування; обґрунтовано квантитативно-системний підхід до вивчення мовної метафори та розроблено комплексну методику якісного і кількісно-статистичного аналізу узуальних метафоричних номінацій; ідентифіковано виявлені метафоричні номінації за лексико-граматичною належністю та скласифіковано їх за денотативно-

поняттевою віднесеністю; встановлені кількісні показники узуальних метафор за параметрами лексико-граматичної належності та денотативно-поняттевої віднесеності; визначена частотність різних типів метафоричних номінацій і ступінь їхньої продуктивності. На підставі аналізу встановлених кількісних і статистичних характеристик метафоричних номінацій, зафіксованих у сучасних тлумачних словниках російської мови, окреслені основні тенденції та закономірності узуальної метафоризації. Для вирішення таких завдань дослідник повинен мати ґрунтовну наукову базу, бути добре обізнаним з літературою у досліджуваній царині, що й успішно продемонстрував п. Сяо Ваньнін в опонованій дисертації.

Дисертація складається з анотацій двома мовами, списку опублікованих праць автора, вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (247 позицій), списку лексикографічних джерел (23 позиції), списку лексикографічних джерел ілюстративного матеріалу (4 позиції) та трьох додатків, де наведені досліджувані метафори. Загальний обсяг роботи - 278 сторінок, обсяг основного тексту дисертації становить 200 сторінок.

У вступі дисертації (стор. 17-27) п. Сяо Ваньнін обґрунтував актуальність теми дослідження, сформулював мету, поставив завдання, зазначив об'єкт і предмет дослідження, розкрив наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, описав методи дослідження, схарактеризував матеріал студії й вказав на форми апробації та структуру роботи.

У першому розділі дисертації "Теоретичні основи дослідження метафоричних номінацій у сучасних тлумачних словниках російської мови" (стор. 28-90 дис.) п. Сяо Ваньнін критично розглянув метафору як одиницю аналізу, її можливі класифікації, а також способи подачі метафор в лексикографічних джерелах. Окремо (п. 1.4) дисертант описав принципи наведення метафоричних номінацій у сучасних тлумачних словниках російської мови. Для наглядності дисертант вдало наводить відповідні леми для зіставлення наявних лексикографічних практик подання метафор.

У другому розділі "Методологічні основи дослідження метафоричних номінацій у сучасних тлумачних словниках російської мови" (стор. 91-111 дис.) п. Сяо Ваньнін вдало обґрунтував квантитативно-системний підхід до вивчення узуальної метафорики (п. 2.1), розглянув методологічний апарат для дослідження метафоричних номінацій (п. 2.2) і запропонував комплексну методику аналізу метафоричних номінацій як лексикографічних фактів у кількісному і статистичному аспектах (п. 2.3). Методологічні операційні процедури відбувалися у сім етапів дослідження. На першому етапі автор здійснив автоматизований пошук метафоричних номінацій у комп'ютерних версіях досліджуваних тлумачних словниках за лексикографічним маркером «переносне значення» і сформував електронну репрезентативну вибірку узуальних метафор сучасної російської мови. На другому етапі п. Сяо Ваньнін провів якісний аналіз отриманої вибірки і розподілив отримані метафори за їхньою лексико-граматичною належністю на субстантивні, ад'єктивні, дієслівні та адвербіальні. На третьому етапі дисертант за допомогою структурних методів, зокрема компонентного (дефініційного) аналізу та методу опозицій, встановив денотативно-поняттєву віднесеність усіх виявлених метафоричних номінацій і класифікував їх по групах на антропоморфні, соціоморфні, зооморфні, фітоморфні, абіотичні, артефактні та хрономорфні. На четвертому етапі дисертант методом математичних обчислень встановив кількісні показники різних груп і підгруп узуальних метафор згідно із заданими параметрами. На п'ятому етапі дослідження було застосовано лінгвостатистичні методи, побудовані на законах Дж. Ципфа (ранг - частота, кількість - частота), які були адаптовані до аналізу лексикографічних даних. На шостому етапі використовувався метод ідеографічного моделювання процесу метафоризації, який базувався на статистичних даних щодо частотності різних типів узуальних метафор і спрямовувався на демонстрацію продуктивності процесів метафоричної номінації у сучасній російській мові. На заключному етапі на базі

зіставлення кількісних і статистичних даних було виявлено основні характеристики узуальної метафоризації у сучасній російській мові.

У третьому розділі "Кількісні характеристики метафоричних номінацій у тлумачних словниках російської мови межі ХХ-ХХІ століть" (стор. 112-163 дис.) п. Сяо Ваньнін здійснив кількісний аналіз узуальних метафор за параметрами лексико-граматичної належності (п. 3.1) та денотативно-поняттєвої віднесеності (п. 3.2), а також фактів метафоричного полісемантизму (п. 3.3). Автор встановив кількісні і відносні показники для чотирьох груп метафоричних номінацій за частиномовною належністю: 1. Субстантивні (1015 одиниць, 36,4 %). 2. Ад'єктивні (487 од., 17,5 %). 3. Дієслівні (1264 од., 45,4 %). 4. Адвербіальні (19 од., 0,7 %).

За денотативно-поняттєвої віднесеністю п. Сяо Ваньнін виокремив серед проаналізованих метафор 7 тематичних груп: 1. Антропоморфні (637 одиниць, 22,9 %). 2. Соціоморфні (740 од., 26,5 %). 3. Зооморфні (175 од., 6,3 %). 4. Фітоморфні (83 од., 3 %). 5. Абіотичні (481 од., 17,3 %). 6. Артефактні (658 од., 23,6 %). 7. Хрономорфні (11 од., 0,4 %). Дисертант встановив, що метафоричні полісеманти становлять 16,8 % від загального числа метафоричних номінацій і є переважно двозначними (90,4 %). Найбільш продуктивно метафоричний полісемантизм, за даними дисертанта, представлений у дієслівних метафорах (58,1 %).

У четвертому розділі "Статистичні характеристики метафоричних номінацій у тлумачних словниках російської мови межі ХХ-ХХІ ст." (стор. 164—194) п. Сяо Ваньнін здійснив статистичний аналіз різних груп і підгруп мовних метафор з метою визначення їхньої частотності та ступеня продуктивності певних типів метафоричної номінації. Дисертант послуговувався при цьому лінгвостатистичними законами Дж. Ципфа. Для наглядності дисертант наводить отримані результати у формі діаграм і таблиць. На основі частотності типів метафоричних номінацій дисертант запропонував диференціювати високо-, середньо- і низькочастотні метафори за частиномовним і семантичним

параметрами у сучасній російській мові.

У Висновках дисертації (стор. 195-200, стор. 15-17 автореф.) п. Сяо Ваньнін підсумовує результати виконаного дослідження і окреслює перспективи подальших розвідок у синхронійному і діахронійному аспектах. Цікавим, на нашу думку, було б отримати відповідні дані на матеріалі сучасної української мови для встановлення особливостей метафоричного найменування в україномовному суспільстві.

Загалом, структуру роботи можна схарактеризувати як таку, що логічно підпорядковується поставленій меті. Композиція розділів відповідає послідовності конкретних завдань, що успішно вирішуються. Основні теоретичні положення та висновки роботи не є суперечливими, оскільки вони аргументовані й підкріплені доречними прикладами. Положення, які винесено на захист, чітко структуровані й відображають поставлені в роботі наукові завдання. Список використаних джерел відповідає принципу достатності, упорядкування якого здійснено автором згідно з останніми бібліографічними вимогами.

Утім, проведене дослідження залишає простір для наукової дискусії, викликає запитання, а подеколи і критичні зауваження, окремі з яких дозволю сформулювати у відгуку, зокрема:

1. У пункті 1.1.2. (с. 38 дис.) дисертант називає метафору мовною одиницею. У цьому зв'язку хотілося би почути обґрунтування такої позиції дисертанта. Адже як відомо, у сучасній лінгвістиці (Ф. де Соссюр та інші) традиційно виокремлюють у мовній системі чотири рівні мови з відповідними одиницями - фонемою, морфемою, лексемою та синтаксемою. Тому постає запитання, чи правомірно називати метафоричні номінації одиницями мови, оскільки метафоричного рівня не існує і метафори є мовленнєвими явищами?

2. У вступі (с. 24 дис), у висновках до третього розділу (с. 162 дис.) тощо дисертант зазначає, що отримані дані про кількісний частиномовний розподіл метафоричних номінацій «не відповідає розповсюдженій думці про домінування іменникових метафор в метафоричній системі російської мови». Виникає

запитання: звідки походить і на чому ґрунтується ця «розповсюджена думка»? Вважаємо, що для наукових робіт з лінгвостатистики, в руслі якої й проведене ґрунтовне дослідження п. Сяо Ваньніна, варто послуговуватися достовірними джерелами, а не робити висновки на підставі неідентифікованої інформації, або інтуїції.

3. У четвертому, статистичному, розділі роботи, на нашу думку, варто було б застосувати доробки Київської (В.І. Перебийніс, Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська та інші) і Чернівецької (В.В. Левицький, О.Д. Огуй та інші) квантитативних шкіл. Так, наприклад, при характеристиці співвідношення генеральної і вибіркової сукупностей (стор. 166 дис.) можна було б використати статистичні прийоми (хі-квадрат і коефіцієнт кореляції), які б не просто встановили процентно-кількісні показники, а надали статистично валідні результати щодо співвідношення емпіричних і теоретичних даних по наявності метафор в певному граматичному класі лексем і їх можливий ступінь зв'язку.

4. Попри гарний, стилістично коректний виклад матеріалу та конвенційне технічне оформлення в дисертаційній роботі трапляються часом технічні огріхи (стор. 31,36, 80).

Зазначені вище зауваження і побажання носять дискусійний характер і не можуть вплинути на загальну позитивну оцінку роботи. Наукова новизна та практичне значення дисертаційної роботи п. Сяо Ваньніна не викликають сумнівів (стор. 22-25 дис; стор. 3-5 автореф.).

Автореферат та публікації автора повною мірою відбивають зміст дисертації. На користь дисертанта свідчить й значна апробація результатів дослідження. П. Сяо Ваньнін виступив із доповідями на сімох міжнародних наукових конференціях, за результатами розвідки опубліковано одинадцять праць: п'ять статей - у фахових виданнях України, дві статті - у періодичних виданнях інших держав, одна стаття - у науковому виданні України, яке не включено до переліку фахових видань, і тези доповідей трьох міжнародних наукових конференцій.

На підставі детального ознайомлення з дисертацією, текстом автореферату, фаховими публікаціями, вважаємо, що дисертація "Метафоричні номінації у тлумачних словниках російської мови межі ХХ–ХХІ століть (кількісні та статистичні характеристики)", є оригінальним завершеним дослідженням, яке відповідає вимогам "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 року та № 1159 від 30.12.2015 року), а її автор – п. Сяо Ваньнін – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.21 – структурна, прикладна та математична лінгвістика.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, доцент,
 доцент кафедри германського,
 загального і порівняльного мовознавства
 Чернівецького національного університету
 імені Юрія Федьковича

Ю.Є. Кійко

Підпис Кійко Ю.Є. засвідчую
 Учений секретар Чернівецького національного
 університету імені Юрія Федьковича
Кійко Ю.Є.
 28. вересня 2016

